

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ

**ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО
ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
В ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАННЯХ**

Методичний посібник

Кропивницький-2018

УДК 37.515.31
ББК 74.200.504
О 72

*Рекомендовано до друку вченою радою Інституту проблем виховання
НАПН України (протокол № 4 від 26 квітня 2018 року)*

Авторський колектив:

*Т.К. Окушко, канд. пед. наук (§ 1.1, 1.2, 1.3, 1.5, 2.1),
Ж.В. Петрочко, д-р пед. наук (§ 1.4, 2.2),
Н.В. Харченко, канд. пед. наук (§ 2.3),
Л.М. Сокол, канд. психол. наук (§ 2.5),
В.І. Кириченко, канд. пед. наук (§ 1.4, 2.2),
О.В. Пащенко (§2.4).*

Рецензенти:

*Вайнола Р.Х. – професор кафедри соціальної педагогіки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, доктор педагогічних наук
Куніца Т.Ю. – старший науковий співробітник лабораторії соціальної педагогіки Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук*

Науковий редактор *Т.К. Окушко*

Літературний редактор *І.П. Білоцерківець*

О 72 Особистісно орієнтовані технології національно-патріотичного виховання учнівської молоді в громадських об'єднаннях : метод. посіб. [Т.К. Окушко, Ж.В. Петрочко, В.І. Кириченко, О.В. Пащенко, Л.М. Сокол, Н.В. Харченко ; наук. ред. Т.К. Окушко]. – К. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. – 198 с.

ISBN 978-966-189-461-6

У змісті посібника висвітлено зміст, форми, методи національно-патріотичного виховання учнівської молоді в громадських об'єднаннях. Представлено авторський підхід щодо впровадження особистісно орієнтованих технологій національно-патріотичного виховання учнівської молоді в громадських об'єднаннях різного спрямування.

Видання адресовано координаторам, лідерам громадських об'єднань, науково-педагогічним працівникам, аспірантам і студентам педагогічних вищих освітніх закладів, педагогам-практикам, фахівцям соціальної роботи.

УДК 37.515.31
ББК 74.200.504

ISBN 978-966-189-461-6

© Інститут проблем виховання, 2018
© ТОВ «Імекс-ЛТД», 2018

ЗМІСТ

Від авторів	4
Розділ 1. Методичні засади національно-патріотичного виховання учнівської молоді в громадських об'єднаннях	6
1.1. Національно-патріотичне виховання як предмет наукового пізнання	6
1.2. Виміри національно-патріотичного виховання у сучасному освітньому просторі	16
1.3. Національно-патріотичне виховання як змістовий концепт діяльності громадських об'єднань учнівської молоді різного спрямування	25
1.4. Учнівське самоврядування: відповідь на виклики XXI століття	47
1.5. Соціальне партнерство у вихованні громадянина-патріота	57
Розділ 2. Змістово-технологічне забезпечення процесу національно-патріотичного виховання учнівської молоді в громадських об'єднаннях	62
2.1. Педагогічна технологія як інструмент виховання	62
2.2. Програма «Школа лідерів учнівського самоврядування»: модуль «Я – патріот»	71
2.3. Розвиток критичного мислення: кластери, методи і прийоми, тренінгові заняття	100
2.4. Екологічна рольова гра «Мое місто майбутнього»	138
2.5. Використання інтернет-технологій у національно-патріотичному вихованні учнівської молоді	151
Додатки	175

курсії, екологічні акції та ін.); спортивні та військово-спортивні: збори-змагання з рятувальної справи, скаутські випробування, таборування, участь у військово-спортивній грі «Джура»; культурно-масові (тематичні вечори, свята, концерти, конкурси, акції до відзначення пам'ятних дат України).

1.4. Учніське самоврядування: відповідь на виклики XXI століття

Сучасним дітям випало жити у часи динамічної зміни ціннісних орієнтирів, структури і якості людської цивілізації. Це відбувається в умовах, коли громадяни як індивідуально, так і колективно повинні бути здатними упродовж всього життя здійснювати зміни у контексті динамічних, глобальних перетворень, а не просто реагувати на них.

Старші покоління не можуть підготувати для своїх дітей ідеальне майбутнє, бо світ є занадто непередбачуваним для цього. Однак вони можуть завдяки освіті підготувати сучасних дітей до того, щоб вони це своє ідеальне майбутнє створили самостійно. Молодь постає головним стратегічним ресурсом суспільства, оскільки сьгоднішні учні – завтрашні професійні політики, парламентарі, працівники виконавчої і судової влади, національна еліта України, просто активні, політично зрілі й свідомі громадяни. І ми маємо спонукати їх бути ініціативними та допитливими, сприяти оволодінню ними належними комунікаційними навичками, вмінням працювати в команді, а також здатністю приймати важливі рішення.

Масштаб викликів XXI століття зумовлює потребу в особистості, яка є активною та продуктивною не лише у власному житті, але й у житті суспільства і яка здатна вирішувати як щоденні, так і масштабні завдання, що мають забезпечити не тільки виживання, а й прогрес нації. Ми повинні нарешті усвідомити, що навички відповідальності, лідерства, ефективної комунікації та емпатії один до одного є не менш важливими, ніж знання про світ чи вміння писати і рахувати, тому їх плекання має стати пріоритетним для вітчизняної освітньої системи.

Проблема виховання такої особистості – це проблема підготовки людини, яка відповідає вимогам ХХІ століття. Чим більше у суспільстві людей, які переймаються його еволюційним поступом та розвитком, тим життєздатніша держава.

Важливу роль у підготовці таких соціально активних громадян відіграє учнівське самоврядування, бо формування ініціативної, здатної ухвалювати нестандартні рішення особистості неможливе без широкого залучення учнів до участі в управлінні шкільними справами, до соціальної практики через діяльність у структурах учнівського самоврядування. Слід зауважити, що поняття «учнівське самоврядування» має значну кількість інтерпретацій, джерелом яких є багатогранність цього психолого-педагогічного явища.

На підставі систематизації результатів контент-аналізу означеного поняття вбачається можливим узагальнення більшості характеристик до п'яти найбільш поширених і загальних ознак, а саме:

- невід'ємна частина самоврядування і демократизації закладу освіти;
- компонент і суб'єкт виховної системи закладу освіти;
- виконувана самими дітьми діяльність, що охоплює цілепокладання, планування, способи реалізації плану, моніторинг здійснення, облік і контроль;
- форма організації життєдіяльності колективу учнів для досягнення суспільно значущих цілей;
- засіб розвитку і саморозвитку суб'єктної сфери школярів у діяльності, спільності та свідомості.

Усі тлумачення поняття «учнівське самоврядування» взаємопов'язані і, незалежно від того, які компоненти автори висувують на перший план (колективотворення, діяльність, управління, розвиток суб'єктності), вони розглядають їх як *системоутворюючі* центри. Узагальнюючи вищенаведене, ми визначаємо *учнівське самоврядування* як діяльність учнів з аналізу, планування й організації життя учнівського колективу закладу освіти, спрямовану на створення сприятливих умов для конструктивної співпраці і вирішення соціально значущих завдань, що реалізу-

ються у партнерській взаємодії з дорослими членами шкільної спільноти.

Аналіз наукових джерел з проблеми дав змогу окреслити основні характеристики учнівського самоврядування:

- добровільність залучення учнів до варіативних видів соціально значущої діяльності (О. Прутченков);
- наявність оптимістичної стратегії у визначенні соціально значущих і особистісно орієнтованих задач (А. Макаренко);
- можливість опанування навичок конструктивної взаємодії, запобігання ДП у процесі спільної діяльності учнів, педагогів, батьків (Д. Рогаткін);
- формування готовності учнів до самозахисту своїх інтересів за усвідомлення власної соціальної захищеності (З. Поїманова);
- урахування дитячих інтересів та індивідуальних потреб за мотивації до самостійної соціальної практики (М. Рожков);
- набуття досвіду діяльнісного патріотизму, відповідальності (П. Вербицька);
- моделювання життєвих ситуацій, у яких виявляються, виробляються і формуються позитивні, соціально значущі якості особистості (А. Костюченко).

Узагальнена мета учнівського самоврядування – створення умов для розкриття, розвитку та реалізації соціального, творчого і лідерського потенціалу дітей та молоді, набуття ними досвіду конструктивної соціальної дії, формування патріотизму як почуття-цінності.

До завдань учнівського самоврядування належать:

- забезпечення і захист прав та інтересів учнів;
- розвиток лідерського потенціалу учнів, їхніх організаторських умінь та навичок;
- створення умов для самореалізації, саморозвитку, самоствердження особистості;
- стимулювання соціальної активності учнів; створення умов для розвитку учнівських ініціатив; навчання технології роботи з ініціативою; підготовка до майбутнього суспільного громадянського життя дієздатного дорослого громадянина;

- залучення учнів до керівництва життєдіяльністю своїх колективів, розвиток їхньої управлінської майстерності;
- сприяння свідомому, відповідальному вибору та успішному виконанню учнями множини життєво необхідних соціальних ролей;
- розвиток в учнів особистої відповідальності за рівень власної конкурентоспроможності й досягнення життєвого успіху.

Сформувати сучасних лідерів учнівського самоврядування можливо лише за умови різнобічної реалізації їхнього права на участь у житті суспільства та ухваленні рішень. Участь – фундаментальний принцип громадянського суспільства. Без дотримання принципу участі дітей в житті суспільства неможливо виховати активних громадян-патріотів. Відповідно до статті 12 Конвенції ООН про права дитини, держави-учасники мають забезпечити дитині право вільного висловлювання своєї думки з усіх питань, які можуть відбитися на її житті; і поглядам дитини має надаватися значення відповідно до її віку та зрілості.

Вирізняють первинний, вторинний, третинний рівні участі учнів у колективній діяльності, житті суспільства. На первинному рівні вони мають змогу здобувати соціальні знання про загальноприйняті норми, про структуру організації, про схвалені та не схвалені у суспільстві норми поведінки. На цьому рівні важливим для суб'єкта стає роль лідера як представника соціальних знань та повсякденного досвіду. Вторинний рівень – це процес формування позитивного ставлення до базових цінностей людини, сім'ї, суспільства, Батьківщини, світу. Досягнення вторинного рівня можливе лише за умови міжособистісної взаємодії у колективі, групі, об'єднанні, просоціальному середовищі. Саме у зазначеному середовищі молода особистість отримує практичне підтвердження отриманих соціальних знань та починає їх або приймати, або ними нехтувати. Третинний рівень участі – це набуття досвіду самостійних соціально значущих дій. Для досягнення цього рівня особливе значення має взаємодія з різними соціальними суб'єктами, які не входять до складу дитячого об'єднання.

Отже, на первинному рівні особа пізнає життя громади, міста, країни; на вторинному – починає його цінувати; а на третинному – самостійно діє в інтересах суспільства, держави і себе особисто. Юнаки й дівчата, залучені до учнівського самоврядування, опосередковано вчать брати активну участь у житті суспільства, управляти громадськими та державними справами.

Учнівське самоврядування містить у собі значний життєтворчий потенціал, який ще не до кінця осмислений і розкритий. Тому важливо віднаходити і запроваджувати новітні технології соціальної творчості та соціального проектування, які сприятимуть його розвитку.

Це зумовлює пошук принципово нових шляхів організації учнівського самоврядування у навчальних закладах, із обов'язковим врахуванням особливостей сучасної доби для забезпечення:

- формування в учнів готовності до цивілізованих економічних відносин, до політичних взаємин на основі норм демократичної культури, до взаємозбагачення у духовній сфері на підґрунті загальнолюдських цінностей;
- успішного входження та інтеграції особистості в соціум, освоєння існуючих соціальних зв'язків;
- розвитку громадської думки в учнівських колективах; активного залучення учнів до процесів прийняття рішень на всіх рівнях; стимулювання ініціативи з боку учнів та усвідомлення потреби у змінах;
- планування, розроблення та впровадження благочинних проектів;
- виховання особистості гідним громадянином своєї країни, котрий цінує своїх батьків, поважає старших, дбає про молодших, готовий прийти на допомогу, бути корисним, прагне бути духовно багатим і фізично здоровим.

Аналіз функціонування і тенденцій розвитку системи освіти у контексті викликів XXI століття свідчить про важливість переосмислення її концептуальних, змістових і структурних засад для створення належних умов для активної соціальної дії, розвитку в учнівської молоді життєвої компетентності. Нова змістова парадигма, структурні перетворення і зміна моделі управління осві-

тою – це не тільки перші кроки на довгому й тернистому шляху реформування галузі, а й, водночас, – шанс для України стати частиною європейського освітнього і наукового простору.

Сьогодні важливо переосмислити зміст та форми діяльності органів учнівського самоврядування у контексті самовизначення і самореалізації особистості, забезпечити його гнучкість, динамізм, оперативність, максимально врахувати інтереси і потреби дітей. Як одна з категорій педагогіки і вид педагогічної діяльності, учнівське самоврядування містить цільові, змістові та організаційні аспекти, а завдяки охопленню всіх сторін шкільного життя учня, неформальному й нерегламентованому характеру, відповідності інтересам і запитам школярів, комплексному впливу на розвиток особистості виступає підмурковою частиною освітнього процесу закладу освіти, його виховного середовища.

Учнівське самоврядування перебуває у стаціонарному стані відкритої системи. А саме – у стані рухливої рівноваги, періодично змінюючи напрями активності та зміст форм залежно від конкретної організаційно-виховної ситуації, зберігаючи при цьому засадничі принципи організації:

- *принцип соціально значимої домінанти* передбачає мобілізацію дитячого колективу навколо єдиної мети, що згуртовує учасників спільної діяльності. При цьому інші цілі стають супутніми і ставляться в залежність від реалізації основної мети, що постає перед колективом на даному етапі його розвитку. Домінуючі цілі виступають як «особливі ланки» в організації діяльності дітей;
- *принцип єдності та оптимального поєднання колективних і особистих інтересів дітей* передбачає забезпечення несуперечності цілей усіх актуальним цілям кожного. Особливо важливо, щоб поставлені перед учнями цілі спільної діяльності не були б одразу відкинуті ними як неприйнятні, такі, що не відповідають їхнім інтересам. Забезпечити залученість дітей до вирішення визначених завдань можна лише за умови їхнього позитивного ставлення до діяльності;
- *принцип динамічності та варіативності структури органів самоврядування* передбачає, що структура органів уч-

нівського самоврядування має бути опосередкована цілями діяльності дітей, зміст яких постійно змінюється залежно від стратегічних і тактичних завдань, що стоять перед учнівським колективом. Цей принцип визначає необхідність систематичного пошуку такої організаційної структури, яка поєднує в собі постійні органи самоврядування, визначені положеннями і статутами, та тимчасові органи самоврядування, створювані колективом для вирішення поточних завдань;

- *принцип інтеграції й диференціації педагогічного управління та дитячого самоврядування* означає, що відносини педагогів і дітей у процесі розвитку учнівського самоврядування будуються на партнерській взаємодії. Така співпраця забезпечується наявністю прийнятих як педагогами, так і дитячими колективами певних правил (норм) відносин, делегованих дітям реальних управлінських повноважень, створенням обстановки взаємної відповідальності та довіри.

Після складання сутнісної характеристики самоврядування зовсім не важко визначити його цільові орієнтири.

По-перше, це сприяння розвитку дитини. Йдеться про дитячий колектив, провідною функцією якого є забезпечення особистісного зростання його членів. Самоврядування необхідно розглядати як найважливіший засіб (метод, інструмент) розвитку дітей. «Самодіяльність, – за твердженням Т. Конникової, – дуже гостра зброя: діяльність, що здійснюється за внутрішнім потягом, обов'язково відбивається у рисах особистості». Участь школярів у роботі самоврядування допомагає сформувати у себе і своїх товаришів такі людські якості як самостійність, активність, дисциплінованість та багато інших.

По-друге, організація ефективного функціонування навчальної групи. Без самоврядування навряд чи можливе успішне виконання покладених на класну спільноту функцій, починаючи із забезпечення дисципліни та порядку в класі, організації конструктивного спілкування дітей чи підлітків і завершуючи створенням умов для професійного та особистісно-громадянського самовизначення учнів.

По-третє, формування у школярів готовності і здібностей грати різні ролі у системі соціальних ролей людини. Самоврядування дозволяє дитині розширити простір для прояву своєї соціальної активності. Воно не може бути обмежене стінами навчального кабінету і навіть рамками шкільної будівлі. Постійне чи тимчасове доручення може виконуватися і у дитячому садочку, і у будинку ветерана, і на фермі сільськогосподарського підприємства, і у лікарні, і на дільниці лісового господарства, тобто там, де можливий педагогічно доцільний прояв і розвиток ціннісних прагнень дітей.

Отже, діяльність учнівського самоврядування являє собою цілий комплекс різнопланових відносин. До нього можна віднести особливості його функціонування, взаємодію і співробітництво з іншими об'єднаннями та організаціями, із системою суспільних відносин у цілому, цілі й сутність, логіку та систему розвитку. І, нарешті, колективну самодіяльність підлітків і дорослих, об'єднаних у конкретну співдружність.

Від учнівського самоврядування як явища динамічного, яке постійно розвивається й оновлюється, залежить колективна згуртованість, взаєморозуміння, рівень розвитку групи, результативність та дієвість функціонування колективу загалом.

Цінність учнівського самоврядування нині вбачається також у тому, що учні глибоко і всебічно проникають у сутність своїх прав та обов'язків, розуміють особливості процесу соціалізації підростаючого покоління, його фактори і механізми.

Однак на сучасному етапі головним завданням для лідерів учнівського самоврядування є бачення важливих суспільних проблем і визначення можливих стратегій щодо їх конструктивного вирішення. Такою проблемою, безперечно, є ***патріотизм українського народу***.

Учнівське самоврядування є ефективним засобом національно-патріотичного виховання в умовах складних динамічних суспільних змін. Унікальна можливість учнівського самоврядування полягає у створенні простору для самореалізації особистості. Це насамперед не лише сукупність організаційних структур та представницьких органів, а й взаємодія з педагогами у вихованні

соціально активної особистості; це спосіб доступної дітям самоорганізації, яка передбачає участь учнів у процесі прийняття рішень на рівні школи, міста, району; це ефективний безперервний процес залучення учнів до національно-патріотичних акцій, проєктів, заходів на засадах особистої зацікавленості, забезпечення потреби в самореалізації, самовираженні, співучасті.

Учнівське самоврядування покликане відігравати активну роль у підготовці учнів до формування в них готовності виконувати свій обов'язок як громадян-патріотів. Основна мета учнівського самоврядування – формування і підтримування учнівської ініціативи як якісного інструменту розвитку громадянського суспільства, у якому відповідальність бере на себе соціально активна учнівська молодь. Саме за такого підходу до організації самоврядування підвищується роль самих учнів під час вирішення соціальних проблем.

Досвід, отриманий школярами у роботі органів учнівського самоврядування, стає запорукою їхньої успішної патріотично забарвленої діяльності. Тому вирішальним критерієм цінності учнівського самоврядування сьогодні є формування патріотів-громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, звільнення їх від комплексів формалізму та заорганізованості.

Національно-патріотичне виховання у процесі учнівського самоврядування спрямоване на формування в особистості когнітивних та поведінкових норм, що охоплюють вміння міркувати, аналізувати, ставити запитання, шукати власні висновки, брати участь у громадському житті, здатність орієнтуватися і адаптуватися в нових соціальних умовах, захищати свої національні інтереси, поважати інтереси та права інших, самореалізуватися як патріот тощо.

Участь старшокласників в органах учнівського самоврядування дає змогу відпрацювати різні моделі поведінки, в т.ч. поведінки громадянина-патріота. При цьому найголовніше, щоб учні відчували спільну відповідальність за результативність справи та мали змогу співпрацювати і розвиватися.

Діяльність органів учнівського самоврядування як колективу, групи лідерів можна розглядати у широкому суспільно-політич-

ному значенні, бо вони стають дієвою школою напрацювання національно-патріотичної позиції кожної особистості, її політичної культури.

Однією з рис самоврядування є його поліморфність, багатогранність і своєрідність форм вияву та структурних утворень. Саме тому учнівське самоврядування – це оптимальне середовище для соціальної практики старшокласників як громадян-патріотів з метою накопичення соціального досвіду у процесі соціальної взаємодії.

Соціальна практика учнів – це соціальна активність, що передбачає збільшення певного управлінського досвіду діяльності, розвиток вміння моделювати соціально цінні стратегії своєї життєдіяльності. Вона спрямована на здобуття умінь суб'єктної самореалізації, успішної адаптації до соціального середовища; задоволення та розвиток соціально орієнтованих потреб та інтересів, охорону і захист прав, гідності, інтересів.

Питання соціальної практики досліджували Є. Тихомирова, О. Косенчук. Зокрема, соціальну практику двох видів – *очікувану* та *реальну* – визначає Є. Тихомирова. Так, очікувана соціальна практика – пряме або опосередковане соціальне замовлення, вона пов'язана із тими очікуваннями суспільства, які особистість має підтвердити, і поділяється на очікування соціального оточення і власні очікування самореалізації в соціальному просторі. Реальна соціальна практика сучасних школярів орієнтована на їх інтенсивну самореалізацію.

Органи учнівського самоврядування розширюють кордони соціального середовища (адже старшокласники – представники органів учнівського самоврядування активно спілкуються з різними соціальними групами), де отримують можливість експериментувати з різними системами соціальних ролей, здійснювати цікаву і суспільно корисну діяльність. Окрім цього, участь в органах учнівського самоврядування вирішує проблему змістовного патріотично орієнтованого дозвілля старшокласників.

Сьогодні, в умовах посилення негативних інформаційного та соціально-психологічного впливів на особистість, уточнення місця і ролі учнівського самоврядування в національно-патріотично-

му вихованні набуває особливої значущості. Не підлягає сумніву, що нині робота органів учнівського самоврядування – школа формування громадської позиції особистості, яка проходить свій розвиток на різних рівнях. І від того, як розвиватиметься діяльність органів учнівського самоврядування, які цінності будуть закладені в основу їхньої діяльності, які принципи сповідуватимуть учасники, які соціальні орієнтири визначатимуть для себе пріоритетними, яку роль відіграватимуть дорослі в цьому процесі, залежить, чи застосують учні на практиці у подальшому житті свої якості, вміння.

Водночас, незважаючи на загальні позитивні тенденції, існують перешкоди у розвитку учнівського самоврядування, зокрема: консерватизм мислення значної частини вчителів; взаємодія з дорослими на рівні підпорядкування, а не на рівні партнерства; відсутність системи навчання координаторів дитячого руху з питань національно-патріотичного виховання; пасивність учнів; низький рівень поінформованості молоді щодо програм та проектів; відсутність інформації про цікавий досвід роботи; недостатність методичних матеріалів з питань учнівського самоврядування тощо.

Не викликає сумніву, що теперішні лідери учнівського самоврядування – це майбутні керівники підприємств, лідери партійних організацій, прем'єр-міністри, президенти, одним словом – лідери майбутнього. У зв'язку з цим особливою гостротою набуває *соціальне замовлення* – відповідне навчання, виховання та гармонійний розвиток лідерів – патріотів сучасної України.

1.5. Соціальне партнерство у вихованні громадянина-патріота

Зміна акцентів у ставленні до дитячих громадських організацій та об'єднань учнівської молоді як до суб'єктів, а не об'єктів процесу розвитку суспільства актуалізувала суспільні потреби в державній політиці з урахуванням проблем охорони здоров'я, освіти, демографії, професійної підготовки, культури, фізичної підготовки. Зокрема, у відповідних державних нормативних документах і актах більше уваги почало приділятися правам дитини, посиленню соціально-економічних, правових і організа-

2.2. Програма «Школа лідерів учнівського самоврядування»: модуль «Я – патріот»

В основу розробленої програми покладено модель *експериментального навчання* (від англ. *experience* – досвід) американського дослідника Девіда Колба, яка сьогодні є досить поширеною. Зусилля розробників спрямовувалися на набуття учнями комунікативних і організаційних умінь, що сприятимуть ефективній організації національно-патріотичного виховання у системі учнівського самоврядування. Програма була апробована в діяльності органів учнівського самоврядування, які залучалися до дослідно-експериментальної роботи. Особлива увага має приділятися відбору і згуртуванню команди волонтерів з числа активу учнівського самоврядування та її підготовці на тренінгах у Школі лідерів учнівського самоврядування за програмою модуля «Я – патріот».

Цілі: формувати уявлення про патріотизм як почуття-цінність і свідоме розуміння понять «патріот», «волонтер»; сприяти виникненню почуття гордості за свою країну, бажання бути активним членом шкільної спільноти, корисним для інших, допомагати тим, хто цього потребує.

Завдання:

- сприяння усвідомленню лідерами учнівського самоврядування змісту основних понять і новітніх акцентів національно-патріотичного виховання;
- актуалізація лідерського потенціалу учнівської молоді у національно-патріотичному вихованні дітей та підлітків;
- обмін досвідом роботи активів учнівського самоврядування навчальних закладів; поповнення інформаційно-технологічного банку активу учнівського самоврядування навчальних закладів;
- окреслення перспектив використання отриманих знань, досвіду в діяльності учнівського самоврядування свого навчального закладу.

Категорія учасників: актив учнівського самоврядування навчальних закладів

Кількість учасників: 20-25 осіб.

Кількість тренерів: 2 особи.

Приміщення та обладнання: простора кімната, 4-5 столів (чи парт) для групової роботи, стільці, виставлені у формі кола, фліп-чарт, комп'ютер, мультимедійний проектор, канцелярське приладдя.

Очікувані результати:

- актуалізація творчого і лідерського потенціалу учасників тренінгового модуля «Я – патріот».
- формування у лідерів учнівського самоврядування досвіду ефективної участі у національно-патріотичному вихованні.
- ініціювання корисних суспільних справ, програм, проєктів.

Структура модуля

№ з/п	Назва вправи	Тривалість	Матеріали і обладнання
Сесія 1			
1.1.	Привітання, презентація мети і завдань тренінгового модуля. Вправа «Сонечко сяє!»	10 хв	заставка з назвою вправи
1.2.	Вправа на самопрезентацію «Мої друзі можуть про мене сказати, що я.....»	20 хв	заставка з назвою вправи
1.3.	Визначення/уточнення правил спільної роботи групи. Вправа «Параграф»/«Наш І-й Універсал»	15 хв	
1.4.	Ілюстрований мозковий штурм «Цінності як обереги людини і нації»	25 хв	плакат, маркери
1.5.	Інформаційне повідомлення «Патріотизм як цінність»	15 хв	РР-презентація
1.6.	Вправа на зняття м'язової напруги «Лис Микита»	5 хв	заставка з назвою вправи
Кава-пауза (20 хв)			
Сесія 2			
2.1.	Вправа на активізацію «Варенички»/«Я збираюсь у мандри»	10 хв	заставка з назвою вправи

№ з/п	Назва вправи	Тривалість	Матеріали і обладнання
2.2.	Опрацювання базових понять. Вправа «Складові патріотизму»	20 хв	заставка з назвою вправи
2.3.	Перегляд і обговорення відеоролика «Україна в серці»	15 хв	відеоролик
2.4.	Робота в групах. Вправа на створення колажу «МИ – ПАТРІОТИ!»	40 хв	картинки, журнали, ножиці, клей, маркери
2.5.	Вправа на активізацію «Чарівний банячок»	5 хв	заставка з назвою вправи
Обід			
Сесія 3			
3.1.	Вправа на активізацію «Спіймай жабенятко!»	10 хв	плакат з малюнком шахматки
3.2.	Дискусія «Як спонукати однолітків до прояву патріотичної позиції?»	25 хв	заставка з назвою вправи
3.3.	Інформаційне повідомлення «Техніки успішної аргументації»	15 хв	РР-презентація
3.4.	Індивідуальна робота «Патріотом має бути кожен, тому що...» (метод-прес)	35 хв	заставка з назвою вправи
3.5.	Вправа на активізацію «Веселий потяг»	5 хв	заставка з назвою вправи
Кава-пауза (20 хв)			
Сесія 4			
4.1.	Вправа на активізацію «Українське село»	10 хв	заставка з назвою вправи
4.2.	Інформаційне повідомлення «Волонтерство як приклад патріотизму»	10 хв	РР-презентація
4.3.	Вправа на об'єднання «Атоми – молекули»	5 хв	заставка з назвою вправи
4.4.	Групова гра «Як би я був/була волонтером»	35 хв	заставка з назвою вправи

№ з/п	Назва вправи	Тривалість	Матеріали і обладнання
4.5.	Вправа на зняття м'язової напруги «Шалене курча»	10 хв	заставка з назвою вправи
4.6.	Індивідуальна робота «Кроки моєї участі»	30 хв	папір, маркери
4.7.	Підбиття підсумків роботи. Вправа «Рушник у дорогу»	30 хв	заготовка рушника, стікери
4.8.	Вправа на завершення «У цій залі друзі всі!»	10 хв	заставка з назвою вправи

Сценарний план модуля «Я – патріот» Сесія 1

1.1. Привітання. Вправа «Сонечко сяє!»

Презентація мети і завдань тренінгового модуля. (10 хв)

Мета: активізувати учасників до роботи, сприяти створенню доброзичливої атмосфери.

Хід проведення:

Учасникам пропонується стати в коло і, промовляючи разом із тренером слова, виконувати певні рухи, про які йдеться у вірші:

- Сонечко сяє! *(руки догори)*
- Сопілочка грає! *(імітація гри на сопілці)*
- Річка тече! *(горизонтальні хвилясті рухи)*
- Човник пливе! *(вертикальні хвилясті рухи)*
- Правим веслом загібаю! *(махи від плеча правою рукою)*
- Лівим веслом загібаю! *(махи від плеча лівою рукою)*
- А тепер – двома руками, *(кругові рухи руками, складеними на плечах)*
- Щоб зустрітись в колі з вами! *(розведення рук в сторони)*

Тренери запрошують учасників присісти на свої місця у великому колі й презентують мету, завдання, структурну побудову, особливості тренінгового модуля. Наголошують, що він складається з чотирьох сесій і спрямований на актуалізацію знань учасників щодо ролі учнівського самоврядування взагалі та його лідерів зокрема у формуванні в учнів навчальних закладів свідомої мотивації до патріотичної діяльності. Головний акцент зроблено

на підготовці учасників тренінгу щодо спонукання учнівської молоді до активної участі в житті шкільної спільноти, місцевої громади, українського суспільства та до здійснення власних кроків з організації національно-патріотичного виховання молоді у навчальних закладах.

Учасників запрошують налаштуватися на серйозну і продуктивну роботу та проявляти щирість, небайдужість і конструктивність.

1.2. Вправа на самопрезентацію

«Мої друзі можуть про мене сказати, що я...» (20 хв)

Мета: сприяти продуктивній роботі групи шляхом поглиблення знань про її членів.

Хід проведення:

Тренер пропонує учасникам презентувати себе перед групою. Це має відбуватися за певним алгоритмом. Спочатку учасник вітається з усіма і нагадує своє ім'я: «Привіт, я – Андрій!», а потім називає дві свої найкращі риси як лідера учнівського самоврядування на думку друзів: «Мої друзі можуть сказати про мене, що я...» (активний, емпатійний, товариський, доброзичливий тощо).

Або Вправа на самопрезентацію

«Річ розповідає про мене» (10 хв)

Мета: сприяти знайомству учасників за допомогою використання їхніх звичайних особистих речей.

Хід проведення: тренер пропонує кожному віднайти в себе будь-яку річ (на тілі, у кишені, у сумці тощо). Учасник, який починає вправу, бере в руки річ і від її імені розповідає про себе (наприклад, «Я – ручка Тетяни, знаю її давно, можу розповісти про неї...»). Далі так само, по черзі, від імені будь-яких особистих речей розповідають про себе всі учасники групи. Під час вправи тренер фокусує увагу учасників групи на тому, що вміння розкритися перед іншими – важлива особистісна якість, що сприяє встановленню контакту з людьми.

Запитання для обговорення:

- Які думки виникали у вас, коли ви слухали розповіді учасників?

1.3. Прийняття правил роботи групи.

Вправа «Параграф» (20 хв)

Мета: створення умов для комфортної та продуктивної роботи учасників тренінгу під час його проведення.

Обладнання: плакат «Правила роботи групи»; заготовки фішок у вигляді геометричних фігур; 5 бланків «Параграф».

Хід проведення:

Тренер пояснює учасникам, що для ефективної роботи група має прийняти набір певних правил. Для цього він об'єднує учасників у п'ять груп, використовуючи конверт з геометричними фігурами (трикутник, квадрат, прямокутник, ромб, коло). Кожна група отримує бланк «Параграф», у якому учасники після обговорення у своїй групі записують ті правила, яких, на їхню думку, варто було би дотримуватися під час роботи. Після обговорення кожна група обирає спікера, який презентує напрацювання своєї групи.

Першою зачитує два правила та група, яка раніше впоралася із поставленим завданням. Наступна група оголошує інші два правила і т.д. Кожне нове правило не повинне повторювати те, що вже оголосили.

Тренер просить усю групу уточнити зміст запропонованого правила і лише після того, як уся група погоджується з доцільністю пропозиції, записує подане формулювання на плакаті.

Плакат із правилами розташовують на видному місці. Його не знімають до закінчення тренінгу, щоб тренер чи учасники групи могли звертатися до встановлених правил у разі їх порушення.

Або *Визначення (уточнення) правил спільної роботи групи «Наш І-й Універсал» (15 хв)*

Мета: означити правила для продуктивної роботи групи, на які спиратиметься взаємодія учасників під час тренінгу.

Обладнання: плакат «Наш І-ий Універсал», фломастери, маркери.

Хід проведення:

Учасники формулюють рамкові пропозиції щодо забезпечення ефективної роботи в групі. Після короткого узгодження тренер

записує ті, що обрала група, на плакаті «Наш І-ий Універсал». Плакат залишається на видному місці до закінчення тренінгу, щоб тренери або учасники групи могли за потреби звертатися до встановлених правил чи доповнювати цей перелік.

До уваги тренера!

У разі утруднень із першими пропозиціями від учасників можна запропонувати орієнтовні правила роботи групи, коротко коментуючи кожне з них. Орієнтовні правила роботи групи:

- *Бути позитивними*
- *Бути активними*
- *Сміливо висловлювати власну думку*
- *Говорити від себе*
- *Поважати думку іншого*
- *Ділитися позитивними емоціями*
- *Правило піднятої руки і вільної ноги*
- *Правило вимкненого мобільного телефону*
- *Приходити своєчасно*
- *Дотримуватися регламенту*

Якщо модуль проводиться не в перший день роботи групи, то можна скористатися вже виробленими правилами, привернувши увагу учасників до їхньої корисної доцільності.

1.4. Ілюстрований мозковий штурм «Цінності як обереги людини і нації» (20 хв)

Мета: сприяти усвідомленню учасниками місця патріотизму в ієрархії смисложиттєвих орієнтирів особистості, активізувати патріотичну самосвідомість.

Обладнання: заставка з цитатою «Мене вчили і я вчив, що не хлібом єдиним живе людина, що сенс життя в творенні добра людям, у піднесенні матеріального та культурного рівня народу, у пошуках істини, у боротьбі за справедливість, національну гордість та людську гідність, у громадській відповідальності за все, що твориться за мого життя» (*Олекса Тихий, дисидент, «Думки про рідний донецький край», 1972 р.*).

Хід проведення:

Тренери зазначають, що у своєму житті кожна людина керується системою засвоєних ціннісних орієнтирів, серед яких можуть бути:

життя	комфорт	мир	матеріальні статки
розвиток	здоров'я	свобода	любов
патріотизм	активність	рівноправність	талант
родина	мудрість	сила	цікава робота
правда	статус	безпека	релігія
альтруїзм	освіта	творчість	незалежність
шлюб	успіх	кохання	дружба
відданість	допомога	спілкування	культура
щастя	гідність	совість	стабільність
довіра	справедливість	духовність	мистецтво

Один із тренерів для унаочнення цього переліку викладає на підлозі картки з назвами окремих цінностей у формі серця і спонукає учасників обрати з їх числа свої життєві орієнтири, апелюючи до висловлювання О. Тихого:

Оберіть для себе п'ять найважливіших цінностей, запишіть до свого записника і прокоментуйте нам свій вибір.

Тренер має сприяти, щоб висловилися усі учасники, однак не варто наполягати, якщо хтось відмовляється це робити. У підсумку важливо прийти до розуміння, що людина не може жити без цінностей і чільне місце серед смисложиттєвих орієнтирів належить *патріотизму*.

1.5. Інформаційне повідомлення «Патріотизм як цінність» (15 хв)

Мета: ознайомити учасників з матеріалами теоретичного пошуку з проблеми патріотизму, узгодити розуміння сутності засадничих понять, актуалізувати досвід роботи і роздуми у межах тематики тренінгу.

Обладнання: РР-презентація.

Хід проведення:

Тренер. Кожен з нас тією чи іншою мірою ідентифікує себе з Україною, плекає у собі почуття патріотизму. Роль і значення па-

тріотизму зростають на крутих поворотах історії, коли об'єктивні тенденції розвитку суспільства супроводжуються підвищенням напруження сил його громадян (війни, соціальні конфлікти, кризи, стихійні лиха тощо). Прояви патріотизму в такі часи відзначені високими благородними поривами, особливою жертовністю в ім'я усього народу, своєї Батьківщини, що змушує говорити про патріотизм як складне і, безумовно, особливе явище, яке має набувати для молоді людини особливого смислу, тобто сприйматися не лише розумом, а й серцем.

Для того щоб кожен міг сказати «Нас єднає Україна», потрібно розуміти глибинні, теоретичні витоки такого почуття-цінності, як патріотизм.

Далі тренер в інтерактивному режимі презентує учасникам міні-лекцію про сутність патріотизму в сучасному осмисленні (*див. Додаток*).

Додаток до вправи 1.5

Матеріали до інтерактивної лекції «Патріотизм: сутність і значення»

***«Військових сил недостатньо для захисту країни,
тим часом як країна, що захищається народом,
непереможна»***

Наполеон Бонапарт

Сакраментальні питання про свідому ідентифікацію з певним народом і сенс патріотичної поведінки хвилюють людство не одне тисячоліття. На них неодноразово намагалися відповісти філософи і педагоги, державні діячі й пересічні громадяни, однак кожне нове покоління все одно продовжує шукати свої, скориговані часом і обставинами, відповіді.

Ідея патріотизму в усі часи посідала особливе місце не тільки у духовному житті суспільства, а й усіх найважливіших сферах його діяльності – в ідеології, політиці, економіці, культурі, історії, екології тощо. Вперше слово «патріот» з'явилося в часи Великої французької революції 1789-1793 рр. Патріотами тоді себе називали борці за народну справу, захисники республіки на противагу зрадникам з табору монархістів.

Науковці Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України розглядають *патріотизм* як *особливе, тобто безумовне і високосмислове почуття-цінність, яке характеризує ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та до самої себе*. Звертаю вашу увагу на безумовний і високосмисловий аспекти цього почуття. Безумовність означає, що почуття патріотизму не може ґрунтуватися на зовнішньому підкріпленні у формі певних заохочень чи осуджень. Воно повинно саме в собі мати спонукальну потенцію до відповідного діяння, бути самозначущим. Що стосується високосмислового аспекту, то це означає, що почуття патріотизму пов'язується не з нижчими, буттєвими потребами і прагненнями часто меркантильної спрямованості, а з вершинними життєвизначальними орієнтирами особистості.

На кожному історичному етапі розвитку будь-якого суспільства *зміст і спрямованість* патріотизму визначаються насамперед духовним і моральним кліматом, історичною пам'яттю, культурним корінням, що живить суспільне життя багатьох поколінь, політикою держави, згуртованістю громадян навколо національної ідеї.

На макрорівні патріотизм постає значимою частиною суспільної свідомості, що виявляється у колективних настроях, почуттях, оцінках, у ставленні до свого народу, його способу життя, історії, культури, держави, у системі засадничих цінностей. Патріотизм слід вважати *потужним мобілізаційним ресурсом суспільства* (нації, соціальної групи, особистості), який здатен забезпечити інтеграцію умов, зусиль і засобів задля розв'язання нагальних стратегічних, геополітичних, національних, культурних та інших проблем. Звідси патріотизм постає *стратегічною позицією*, яка має бути розвинена і чітко означена у смисложиттєвих пріоритетах особистості, згуртуванні намірів спільності, програмах стабілізації суспільства, політичних інтересах держави.

На особистісному рівні патріотизм є найважливішою, стійкою характеристикою людини, що виражається у її світогляді, моральних ідеалах, нормах і проявах поведінки. Можна також стверджувати, що патріотизм – це своєрідний формат життєвих орієнтацій

громадянина у реалізації його життєвої стратегії, яка відповідає реальним соціальним інтересам і очікуванням його найближчого оточення, громади, суспільства і держави, закарбований у його свідомості, віднайдений у смислі власного існування та втілений у способі життєдіяльності.

Патріотизм проявляється у вчинках і діяльності людини. Він завжди буває конкретним і спрямованим на реальні об'єкти. Діяльнісна сторона патріотизму є визначальною; саме вона здатна перетворювати чуттєве начало на конкретні для Батьківщини, держави і суспільства справи і вчинки.

У патріотизмі гармонійно сполучаються відданість Батьківщині з ушануванням кращих національних традицій, усвідомленням значущості збереження історичної пам'яті для сучасного етапу розвитку України. Водночас патріотизм є чужим націоналізму, шовінізму, сепаратизму і космополітизму, він також не має нічого спільного з ідеологічними спекуляціями.

Роль і значення патріотизму зростають на крутих поворотах історії, коли об'єктивні тенденції розвитку суспільства супроводжуються підвищенням напруження сил його громадян (війни, соціальні конфлікти, кризи, стихійні лиха тощо). Прояви патріотизму в такі часи відзначені високими благородними поривами, особливою жертовністю в ім'я усього народу, своєї Батьківщини, що змушує говорити про патріотизм як складне і, безумовно, особливе явище.

1.6. Вправа на зняття м'язової напруги «Лис Микита» (10 хв)

Мета: активізація учасників, сприяння позитивній емоційній атмосфері.

Хід проведення:

Основою змісту вправи є байка про хитрючого лиса Микиту, якій умів вибиратись із будь-якої халепи, втекти від найрозумніших мисливців. Тренер зазначає: «В українських казках наголошується, що найкращий спосіб спіймати лисицю – «насипати їй на хвіст солі». Далі учасникам пропонується одночасно побувати й «у шкурі лисиці», й «у шкурі мисливця». Для цього кожен заводить руку за спину й притискає до попереку долоню (тильною

стороною догори). Ця рука зображує хвіст лисиці. Друга рука залишається вільною.

За командою тренера усі учасники швидко пересуваються по кімнаті, намагаючись при цьому доторкнутись вільною рукою до «хвоста» інших учасників і водночас – самому залишитися не спійманим. Коли учасник відчуває, що йому «насипали солі на хвіст», тобто доторкнулися до його долоні, він має зупинитися, однак і надалі може намагатися «вполювати» інших учасників (головна умова – залишатися на місці).

Тренер у цій рухавці виконує роль арбітра, слідкуючи за дотриманням правил учасниками.

Кава-пауза **Сесія 2**

2.1. Вправа на активізацію «Варенички» (10 хв)

Мета: сприяння емоційному піднесенню, налаштуванню на роботу.

Хід проведення:

Учасники можуть сидіти чи стояти, а тренер примовляє, демонструючи обрані рухи, і запрошує учасників повторювати за ним.

Слова тренера:

«Яка найулюбленіша українська страва? Точно, це – варенички! Тож давайте пригадаємо процес їх приготування. Щоб вони були пухкенькі, спочатку просіваємо борошно (*декілька разів поводить зігнутими у ліктях руками праворуч-ліворуч*). Тепер замісимо тісто (*почергово кулаком однієї руки товче відкриту долоню іншої*). Потім крутимо з тіста «ковбаски» (*долоні труться одна об одну*). Нарізаємо кружечки з тіста (*ребром однієї долоні робимо кілька рухів-«надрізів» уздовж іншої руки, повторюємо на другій руці*). Ліпимо варенички (*мнуться пальцями вуха*). Кидаємо до каструлі. Витягуємо шумівкою (*схожі рухи*). І, нарешті – пригощаємося. Приємного смаку!»

Або ***Вправа на активізацію «Я збираюсь у мандри» (5 хв)***

Мета: підвищення групової згуртованості й позитивного емоційного настрою учасників.

Хід проведення: усі сидять у колі. За сигналом тренера один з учасників промовляє висловлювання: «Я збираюсь в мандри і беру з собою...», – і обіймає людину праворуч від себе. Ця людина також повторює: «Я збираюсь в мандри і беру з собою (обійми)», а потім додає щось від себе. Наприклад: «...і поплескування по спині», – після цього обнімає людину праворуч від себе й плескає її по спині. Таким чином, кожен учасник повторює й демонструє те, що було сказано попередником, і додає від себе нову дію до сказаного. Слід пройти по колу, щоб до усіх дійшла черга.

2.2. Вправа «Складові патріотизму» (20 хв)

Мета: сприяти усвідомленню змісту базового поняття «патріотизм» шляхом аналізу його складників.

Обладнання: РР-презентація; аркуші А-3, фломастери.

Хід проведення:

Розпочинається вправа коротким повідомленням тренера: «Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування *ціннісного ставлення особистості* як до українського народу, Батьківщини, держави, нації, так і до себе самого.

Патріотизм має стати пріоритетним ціннісним орієнтиром навчально-виховного процесу; пронизувати всі сфери суспільного життя, перетворитися на наскрізну ідею, загальну мету.

Осердям сучасного національно-патріотичного виховання має стати:

- вироблення переконаності учнів, що сила українців в нашій *єдності*. Лише завдяки почуттям національної єдності, злагоди можна зберегти Україну, зміцнитись, стати рівними серед рівних;
- громадянам України потрібно навчитися жити в повазі, у душі солідарності й толерантності;
- людина має змалечку виростати в національно-патріотичному душі (має бути забезпечений комплексний вплив сім'ї,

школи, ЗМІ, Церкви, громади, інших навчально-виховних закладів);

- основою програми виховання патріотизму постають його **складові**.

Базовими *складовими* почуття патріотизму є:

- любов до Батьківщини, народу, держави;
- діяльнісна відданість Україні;
- суспільно значуща цілеспрямованість;
- гуманістична моральність;
- готовність до самопожертви;
- почуття власної гідності.

Запропоновані складники є, на наш погляд, необхідними і достатніми у контексті почуття патріотизму як цілісності, однак за певних інших обставин дана компонентна структура може бути розширена.

За всіх традиційних визначень патріотизму обов'язковим є включення до його структури *любові* до народу, батьківщини, держави. Наголошуємо, що йдеться не про любов-пристрасть, характерну для юнаків і дівчат, і не про сліпу любов матері до дитини. У витоках такої любові лежить психофізіологічна програма людини як члена певної спільноти.

Інноваційним моментом запропонованої компонентної структури патріотизму є внесення до неї *почуття власної гідності*. Річ у тім, що дослідження науковців підтвердили припущення про поведінково-активізуючу роль цього почуття як ставлення особистості до самої себе на відміну від інших компонентів як зовнішніх ставлень. Ці останні, так би мовити, насичуються енергією почуття гідності, яке у цьому плані є «емоційно сильнішим».

Далі учасники об'єднуються у 6 груп (за кольорами стікерів), кожна з яких отримує один складник і має упродовж 10 хв намалювати піктограму свого складника патріотизму.

До уваги тренера!

Учасникам варто нагадати, що *піктограма* – це ємне графічне зображення предметів і всілякого роду інформації. Відомий усім приклад піктограм – дорожні знаки. Якщо на будівлі

висить знак, на якому хрест-навхрест зображені вилка і ложка, – це, зазвичай, їдальня або кафе; а якщо – червоний хрест, то це лікарня або медичний пункт тощо.

Давайте згадаємо, з якими піктограмами ми ще стикаємося в житті?

Після того як учасники згадали, які вони бачили піктограми, починається сама вправа. Учасникам пропонується продумати, а потім намалювати піктограми до свого складника патріотизму.

Команди по черзі представляють свої малюнки, а інші команди повинні вгадати, який зміст приховано за піктограмою. Слідом за цим влаштовується виставка піктограм.

2.3. Перегляд і обговорення соціального відеоролику «Україна в серці» (15 хв)

Мета: стимулювати рефлексію щодо проблемного поля тренінгу.

Обладнання: ММ-проектор, ноутбук.

Хід проведення:

Учасникам пропонується подивитися відеоролик і коротко висловити враження від нього. Тренерське резюме групового обговорення має підвести учасників до розуміння необхідності переосмислення власного розуміння патріотизму як особистісної цінності й потреби.

2.4. Робота в групах. Вправа на створення колажу «МИ – ПАТРІОТИ!» (30 хв)

Мета: закріплення розуміння сутності базових понять «патріотизм», «складові патріотизму».

Обладнання: плакати для фліп-чарту (або листи ватману А-1), маркери, фломастери, олівці, кольоровий папір, газети і журнали з кольоровими ілюстраціями, ножиці, клей.

Хід проведення:

Тренер об'єднує учасників у чотири групи за державними символами («герб», «гімн», «прапор», «конституція») і запрошує учасників, користуючись щойно отриманими знаннями про складові патріотизму, попрацювати у своїх мікрогрупах над створен-

ням колажу «Портрет патріота». Робота має проходити за певним покроковим планом:

Крок 1. Створіть портрет патріота України за допомогою маркерів, фломастерів, олівців або аплікації з кольорового паперу чи вирізок із журналів або газет.

Крок 2. Позначте на портреті риси характеру, властиві патріотам (вони мають перегукуватися із складниками патріотизму).

Крок 3. Придумайте гасло (життєве кредо), за яким живе патріот.

Крок 4. Презентуйте власний колаж із чітким поясненням свого бачення.

Крок 5. Об'єднайте наробки груп у єдину композицію, створивши композицію «МИ – ПАТРІОТИ!».

Обговорення:

– Що нам дало виконання цієї вправи?

2.5. Вправа на зняття втоми «Чарівний банячок» (5 хв)

Мета: зміцнення згуртованості і взаємозв'язків між учасниками, зняття напруги.

Хід проведення:

Учасники стоять у колі. У першому раунді банячок (чи будь-який інший предмет) просто передається по колу. Учасники повинні зробити з ним щось оригінальне, наприклад погладити його, потерти чи потрусити тощо. У другому раунді тренер просить учасників пригадати, що вони робили з банячком, і те саме продемонструвати із сусідом праворуч від себе.

Обід

Сесія 3

3.1. Вправа на активізацію «Спіймай жабенятко!» (10 хв)

Мета: налаштувати групу на робочий настрій.

Обладнання: плакат фліп-чарту, розграфлений на клітинки. В одній із них (бажано – в центрі) намальовано символічне *жабеня*.

Хід проведення:

Тренер розповідає, що давнім символом українців є жаба. Про це ми можемо дізнатися з численних міфів, легенд, приказок, прикмет.

До уваги тренера!

Жаба в міфології – істота підземна, потойбічна, господиня нижнього світу. У такому зв'язку жабу часто зіставляють із птахом, який символізує верхній світ. В українській та світовій космогонії жаба пов'язана передусім з ідеєю плодючості. Вона – охоронниця земної та небесної вологи, яка дає силу всьому живому. У деяких міфах жаба є персоніфікованим духом водоймища.

Ідеєю плодючості, життєдайної вологи пояснюється і зв'язок жаби з дітонародженням. Так, у західних районах України вважали, що жаби витягають із води новонароджених і приносять їх до хати. За часів середньовіччя жінки, які не мали дітей, але хотіли завагітніти, їли жаб.

Окрім цього, у народних повір'ях, легендах та забобонах жаба пов'язана з молоком. Жабу кидають до ринки з молоком, щоб воно не скисало. Існують уявлення про те, що сама жаба має молоко, але воно небезпечне. Очевидно, із цим пов'язана приказка, яку вживають, коли йдеться про безпеку чи загибель: «Там тобі жаба цицьки дасть». Усе це походить від ідеї плодючості, адже у прадавні часи молоко завдяки своєму білому кольору було символом Великої Богині – життєдайного джерела. Жаба була однією зі священних тварин цієї богині. Отже, й досі в народі існують слабкі відгомони тих прадавніх міфологічних уявлень.

Жаб використовували в народній медицині. Ними лікували болячки на тілі, виводили ластовиння на обличчі, витягували зміїну отруту, компресами із жаб лікували радикуліти й застуди. Жаб застосовували як жарознижуючий засіб. При ангінах рекомендувалося зловити жабу й подихати на неї.

Народні прикмети:

Передчуваючи погану погоду, жаби поспішають на берег.

Жаби розквакались – бути дощу.

Не їж над колодязем, бо жаби заведуться.

Не показуй на жабу пальцем, бо заболить спина.

Перелізе дорогу жаба – зле.

Якщо насниться жаба – зустрінеш кохання.

А ще вони дуже прудкі, і для того, щоб їх спіймати, слід бути надзвичайно уважним. От ми зараз і потренуємося, як влучно «спіймати жабеня». Тренер починає навмання називати клітинки, по яких начебто пересувається жабенятко, а учасники мають пильно спостерігати за уявним пересуванням на плакаті. Як тільки жабеня дістається клітини, у якій його намальовано, уся група має плеснути в долоні

3.2. Дискусія «Як спонукати однолітків до прояву патріотичної позиції?» (25 хв)

Мета: сприяти усвідомленню й осмисленню шляхів активізації ролі лідера учнівського самоврядування щодо здійснення національно-патріотичного виховання дітей та підлітків у навчальних закладах.

Хід проведення:

Учасникам пропонується висловитися з питань:

- Що має знати й розуміти лідер учнівського самоврядування для організації ефективного національно-патріотичного виховання?
- Що допоможе активізувати патріотичну й благочинну діяльність учнів?

До уваги тренера!

За результатами дискусії доцільно сформувати орієнтовний перелік *порад*.

Він може бути приблизно таким.

Лідер учнівського самоврядування має ***знати:***

- сутність та складники патріотизму як суспільної та особистісної цінності; якості людини-патріота;
- концептуальні засади національно-патріотичного виховання молоді в умовах модернізаційних суспільних змін;
- ефективні форми і методи національно-патріотичного виховання;
- міжнародні й вітчизняні орієнтири суспільної солідарності у національно-патріотичному вихованні;

вміти:

- налагоджувати продуктивну взаємодію з дітьми та підлітками для їх налаштування до активного прояву соціальної позиції «патріота-громадянина»;
- узагальнювати кращий досвід роботи з національно-патріотичного виховання й використовувати його надалі у своїй роботі;
- зміцнювати партнерську співпрацю з педагогами і батьками з національно-патріотичного виховання на рівні навчального закладу;
- розробляти і реалізовувати програми й проекти з національно-патріотичного виховання на рівні місцевої громади.

***3.3. Інформаційне повідомлення
«Техніки успішної аргументації» (15 хв)***

Мета: розкрити роль аргументації у патріотичному вихованні; привернути увагу учасників до важливості логічного мислення і використання прийомів аргументування.

Обладнання: РР-презентація.

Хід проведення:

Тренер розповідає учасникам про те, що:

- *аргументація* – певний спосіб розмірковування;
- аргументування має бути звернене *і до розуму, і до почуттів людини*;
- аргументування має проходити у певній послідовності. Основною правильною аргументації є *логіка*;
- для того, щоб переконати людину, їй потрібно навести *докази* (факти або свідчення, висвітлення причинно-наслідкових зв'язків, посилання на авторитет тощо);
- сила аргументації залежить від вдалого добору слів, речень, їх правильного розташування;
- щоб аргументація мала очікуваний ефект, вона має перетворитися на *надбання людини* (тобто людина має сприйняти доказ, усвідомити обґрунтування через сітку своїх суджень);
- людина завжди відчуває щирість слів оповідача;
- зважає почуте у формі внутрішнього діалогу;

- саме *судження* чинять на людину глибокий вплив;
- загалом методика цілеспрямованого звернення до чогось (моральної норми) і розмірковування про це називається *зосередженим осмисленням*;
- завдання доповідача полягає в тому, щоб інформація була сприйнята емоційно і викликала *образи-враження*, бо саме вони залишають незабутній слід у пам'яті (див. Додаток).

Додаток до вправи 3.3

Матеріали до інформаційного повідомлення «Техніки успішної аргументації»

Провідною формою мовленнєвої взаємодії вихователя й вихованця має виступати аргументація. Це певний спосіб розмірковування. Якщо мовлення – це засіб спілкування, то аргументація – розгорнута в мовленні проекція внутрішньої емоційно забарвленої розумової діяльності суб'єкта.

Аргументування має бути звернене і до розуму, і до почуттів дитини. Не зможе переконати дитину той педагог, який викладає свої аргументи безладно, безсистемно, переходить від однієї теми до іншої.

Аргументування має проходити у певній послідовності. Основою правильної аргументації є логіка. Для того щоб переконати дитину, молоду людину, їй потрібні докази у вигляді: фактів або свідчень; посилань на авторитет; демонстрування зв'язку «причина – наслідок».

Сила аргументації залежить від вдалого добору слів, речень, їх правильного розташування.

Поради щодо оптимальної *конструкції речень*:

- чергувати довгі речення і короткі (одні короткі речення роблять мовлення монотонним);
- основну думку висловлювати лише головним реченням, а не підрядним;
- вести виклад від простого до складного, від відомого до невідомого.

Стиль мовлення має бути елегантний і піднесений (порівняння, приклади, афоризми, прислів'я). Однак якщо зловживати цим, вони дратують, набридають.

Важливу роль в аргументуванні відіграє *темп мовлення*. Потрібно стежити за середнім мовленнєвим темпом.

Мова тіла – міміка і жести. Жестикуляція загострює увагу слухачів. Промовець не може не робити ніяких рухів. Однак жести не мають переймати на себе увагу зі змісту мовлення.

Помилково сподіватися, що вихованці виявляють більше зацікавленості до того, про що йдеться, ніж сам виховник, наставник.

Щоб аргументація мала очікуваний ефект, вона має перетворитися на надбання особистості. Молода людина завжди зважає почуте у формі внутрішнього діалогу.

Варто пам'ятати, що саме судження чинять на молоду особистість глибокий вплив. Загалом методика цілеспрямованого звернення до чогось (моральної норми) і розмірковування про це називається *зосередженим осмисленням*.

Завдання виховника полягає у тому, щоб інформація була сприйнята емоційно і викликала образ-враження (вони залишають незабутній слід у пам'яті).

Саме враження задають спрямованість думок і поведінки дитини (Ш. Амонашвілі).

Молодь живе ідеалами, вона живе захопленнями (С. Петлюра).

3.4. Індивідуальна робота за методом «Прес».

Вправа «Патріотом має бути кожен, тому що...» (35 хв)

Мета: закріпити отриману інформацію, виробити навички аргументації своєї позиції.

Обладнання: заставка із алгоритмом методу «Прес».

Хід проведення:

Тренер презентує алгоритм методу «Прес». Для цього виводиться заставка на ММ-проекторі та роздаються друковані аркуші до вправи.

До уваги тренера!

Побудова висловлювань за схемою методу, яка наведена нижче, має умовну назву «Прес», що означає значне підсилення переконливості вашої аргументації за умови його використання.

3.5. Вправа на зняття м'язової напруги «Веселий потяг» (5 хв)

Мета: сприяти емоційному налаштуванню учасників на групову роботу.

Хід проведення:

Тренер обирає тих, хто хоче бути потягами. Група також може зробити свій вибір. Також обирається шлагбаум, семафор, вагони. Усі стають один за одним і кладуть руки на плечі попередньому гравцю. Всі «вагончики» заплющують очі. Тільки у «потяга» очі відкриті. Він «везе» всіх за собою. «Шлагбаум» може перекрити дорогу, «семафор» може зупинити потяг, спрямувати його іншим шляхом тощо. Веселий потяг іде декілька разів за маршрутом. Тренер змінює ролі гравців.

Кава-пауза (20 хв)

Сесія 4

4.1. Вправа на активізацію «Українське село» (10 хв)

Мета: активізація членів групи, сприяння їх відкритості.

Хід проведення:

Текст і руховий супровід пропонує тренер, попередньо узгодивши їх з учасниками. Ключовими словами і рухами вправи є:

- мальви (долонями зображуються розквітаючі квіти на стеблі знизу догори),
- степ (руки широко розводяться в сторони),
- кури (плескання відкритими долонями по своїх стегнах),
- гуси (одна витягнута рука викидається догори),
- річка (хвилясті синхронні рухи руками перед собою),
- лелеки (одна нога підгинається у коліні, руки – в боки).

Тренер читає текст і пропонує учасникам ілюструвати ключові слова відповідними рухами:

«Не знає той України, хто ні разу не був на селі. Як правило, за селом в'ється річка. Вона тиха і заросла очеретом. Там купуються гуси, а на березі копошаться кури, походжають лелеки – метушливі кури їх зовсім не бентежать. За річкою – незайманий степ.»

Повертаємося до села. А назустріч нам, ламаючи мальви, біжать перелякані кури, а за ними – гуси, потім – знову кури. Це їх на річку жене галаслива дітлашня.

Українське село потонає у мальвах. Біля вікон хат – мальви, біля тину – мальви, біля криниці з дерев'яною делекою – теж мальви.

Ось така вона – моя Батьківщина: і села, і річки, і степи».

4.2. Інформаційне повідомлення

«Волонтерство – яскравий приклад патріотизму» (10 хв)

Зараз дуже часто можна почути слова «волонтерство», «волонтери». Чи знаєте ви, що це таке, кого так називають і чим ці люди займаються? Давайте поміркуємо.

Разом із відновленням традицій благодійності як невід'ємна її складова у незалежній Україні починає активно розвиватися *волонтерський рух*.

Волонтерство – це благодійна діяльність, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної платні чи перспектив просування по службі заради добробуту та процвітання спільнот і суспільства загалом; гуманістична діяльність, яка спрямована на соціальну допомогу певним верствам населення, розвиток добробуту та процвітання суспільства.

Спочатку волонтерами називали людей, які добровільно та виключно із власного бажання вступали на військову службу в деяких європейських країнах (наприклад, у Франції, Іспанії). Сьогодні від цього громіздкого визначення «волонтерство» залишилося лише слово «добровільно». А також додалося ще й безкоштовно.

Іншими словами, **волонтер** (від лат. «*voluntarius*» – воля, бажання, від англ. «*voluntary*» – добровільний, доброволець, йти добровільно) – неординарна, творча, відкрита, добра людина, яка:

- вільно, не маючи корисливих цілей, займається діяльністю на користь суспільства;
- свідомо, добровільно, безплатно діє в різних сферах життя, за покликом свого серця допомагаючи іншим;
- має бажання змінити все на краще в певному напрямку.

Існують так звані служби волонтерів, які об'єднують людей різних професій в їхньому прагненні допомагати іншим. Серед них і підприємці, і психологи, і військові, і медпрацівники, і юристи, і водії та інші.

Давайте зараз і ми уявно побудемо волонтерами і поміркуємо, як ми можемо допомогти іншим, тим, хто потрапив у скрутні життєві обставини чи у біду.

4.3. Вправа на об'єднання «Атоми – молекули» (5 хв)

Мета: сприяти активізації учасників, налаштуванню на колективну роботу, допомогти об'єднатися у п'ять мікрогруп.

Хід проведення:

Для виконання цієї вправи виділяється частина приміщення, у якій всі учасники можуть тільки стояти, досить близько один від одного. Цей ігровий простір можна захистити стільцями або просто окреслити крейдою.

Інструкція для учасників: «Атоми будь-якої речовини перебувають у постійному русі. Вони рухаються в різних напрямках, стикаючись один з одним, відскакуючи і знову зближуючись. Уявіть, що ви – атоми. За моєю командою ви починаєте рухатися. Ваше завдання – зробити якомога більше переміщень в різних напрямках.

Звичайно, вам доведеться стикатися один з одним, протискуватися між собою. Все це робити можна. Не можна тільки штовхатися руками і вилітати за межі ігрового поля».

За командою тренера учасники об'єднуються у молекули по три атоми, в одну велику молекулу, по п'ять атомів.

4.4. Групова гра «Якби я був/була волонтером» (35 хв)

Мета: сприяти виробленню комплексного бачення ресурсних можливостей волонтерства, варіантів реалізації власних добродійних проєктів.

Обладнання: аркуші паперу А3, маркери, фломастери, стікери.

Хід проведення:

Тренер пропонує учасникам уявити, що кожна група – це волонтерська організація. Далі вони мають поспілкуватися поміж

собою, придумати назву своїй волонтерській організації та створити інфографіку свого добродійного проекту (описати чи намалювати, яку саме допомогу вони хотіли б надавати людям). Слід звернути увагу учасників на те, що допомога може бути різною, не тільки матеріальною, а й моральною, духовною, творчою, фізичною, юридичною.

Робота завершується представленням проектів «волонтерських організацій» у великому колі.

Обговорення:

- Ми сьогодні з вами вчилися бути патріотами, волонтерами, то скажіть, що ви відчували, коли працювали в групах, уявно займалися волонтерською діяльністю?
- Який із презентованих проектів (окрім власного) ви б хотіли реалізувати?

4.5. Вправа на зняття м'язової напруги «Шалене курча» (10 хв)

Мета: зняти м'язову втому, активізувати учасників до подальшої роботи.

Хід проведення:

Тренер просить учасників пригадати, як виглядають маленькі курчата, звернувши увагу на їхню енергійність, непосидючість, невтомність. Учасникам пропонується також зняти із себе втому. Для цього вони мають стати в коло і голосно рахувати, супроводжуючи рахунок струшуванням 8 раз по черзі правою та лівою руками; потім – правою ногою, одночасно підстрибуючи на лівій, та навпаки. Потім рухи повторюються, однак кожного разу їх число зменшується на одиничку (8 – 7 – 6 – 5 – 4 – 3 – 2 – 1). Спочатку вправа проводиться повільно, однак зі зменшенням числа струшувань темп виконання прискорюється; «шаленість» досягає максимуму на рахунок «1», коли учасники одночасно змахують обома руками і дригають обома ногами.

4.6. Індивідуальна робота. Вправа «Кроки моєї участі» (30 хв)

Мета: стимулювати учасників до проектування і планування власних патріотичних дій після закінчення тренінгу.

Обладнання: папір А4, ручки.

Хід проведення:

Учасникам пропонується пригадати перебіг роботи під час тренінгового модуля, актуалізувати отриману інформацію і спланувати три свої основні дії, які вони зроблять після повернення з тренінгу для підвищення ефективності діяльності учнівського самоврядування щодо національно-патріотичного виховання. Наробки презентуються у великому колі й обговорюються.

4.7. Підбиття підсумків роботи тренінгу.

Вправа «Рушник у дорогу» (30 хв)

Мета: завершити тренінговий модуль на високій позитивній ноті, мотивувати до активної посттренінгової діяльності з проблеми.

Обладнання: паперовий рушник, стікери жовто-блакитного кольору, мелодія пісні «Про рушник».

Хід проведення:

Тренер. *Щоб вдало і легко стелилася дорога кожного учасника як патріота і лідера учнівського самоврядування, щоб була його діяльність успішною, загапуємо рушник двома кольорами: блакитний – «мої знання», жовтий – «мої емоції».*

Тренери простеляють паперову заготовку рушника на долівці у великому колі й пропонують учасникам «на щастя й на долю» вишити його своїми враженнями і побажаннями. Для цього учасникам слід сформулювати відповіді на два запитання:

- Що нового я дізнався/дізналась про патріотизм? («мої знання» – блакитний колір);
- З якими враженнями й емоціями я завершую роботу? («мої емоції» – жовтий колір).

Вихованці записують на стікерах ключові «магічні» слова своїх повідомлень, озвучують їх і прикріплюють на рушник, створюючи жовто-блакитний візерунок.

Тренер може підсумувати вправу словами учасника бойових дій, пластуна Олега Вдовяка:

«Кожен українець зобов'язаний зробити свій вчинок задля нашої перемоги, задля Батьківщини. Не думаймо, що ми нічого не

змінимо, а будьмо впевнені: наші зусилля не марні. Байдужість биває. Маленької допомоги не буває».

4.8. Вправа на завершення «У цій залі друзі всі!» (10 хв)

Мета: підвищити рівень групової згуртованості.

Хід проведення:

Тренер розучує з учасниками текст куплету, супроводжуючи його рухами, а на рахунок «1-2-3» – плесканням у долоні.

У цій залі друзі всі – раз, два, три!

Він, вона, і я, і ти – раз, два, три!

Руку дай тому, хто зліва,

Руку дай тому, хто справа –

Ми – одне велике коло,

Ми – одна сім'я!

Далі текст повторюється, змінюються дії й останні слова:

У цій залі друзі всі – раз, два, три!

Він, вона, і я, і ти – раз, два, три!

Усміхнись тому, хто зліва,

Усміхнись тому, хто справа –

Ми – калинова родина,

Україна в нас єдина!

АНКЕТА

оцінки тренінгового модуля «Я – патріот»

Шановні друзі!

Заповнюючи цю анкету, будь-ласка, враховуйте, що 1 – це найнижчий бал, яким ви оцінюєте, а 5 – найвищий.

1. Наскільки модуль відповідав проголошеним цілям?

Відповідь:

Не знаю	1	2	3	4	5
---------	---	---	---	---	---

2. Чи отримали ви нові ідеї, які зможете застосувати у своєму навчальному закладі?

Відповідь:

Не знаю	1	2	3	4	5
---------	---	---	---	---	---

3. Чи достатнім для твоєї подальшої роботи з національно-патріотичного виховання учнів був обсяг інформації, отриманий на модулі?

Відповідь:

Не знаю	1	2	3	4	5
---------	---	---	---	---	---

4. Чи справдились ваші очікування від модуля?

Відповідь:

Не знаю	1	2	3	4	5
---------	---	---	---	---	---

Усі оцінки будуть прийняті до уваги організаторами Школи для поліпшення її роботи.

Дякуємо за зворотний зв'язок!

Література:

1. Вербицька П. В. Громадянське виховання учнівської молоді: сучасні аспекти розвитку: [монографія] / Поліна Василівна Вербицька. – К. : Генеза, 2009. – 384 с.
2. Грецов А. Тренінг уверенного поведення для старшекласників и студентов / Андрей Геннадьевич Грецов. – СПб. : Питер, 2008. – 192 с. – (Серия «Книги А. Грецова»).
3. З Україною в серці (тренінг з національно-патріотичного виховання): посіб. / І. Д. Бех, В. І. Кириченко, Ж. В. Петрочко. – Харків : Друкарня Мадрид, 2016. – 140 с. Видання 2-ге, змінене.
4. Кириченко В. І. Використання проектної технології у формуванні компетенцій лідера учнівського самоврядування / В. І. Кириченко / / Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Компетентнісно спрямована освіта: перший досвід, порівняльні підходи, перспективи» (м. Київ, 28 квітня 2011 року). – К.: Видавництво Київського педагогічного університету ім. Б. Грінченка, 2011. – С. 314-322.
5. Кириченко В. І. Нові тенденції щодо розвитку учнівського самоврядування у сучасних навчальних закладах / В. І. Кириченко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. – Вип. 10, т. 1. – Кам'янець-Подільський, 2007. – С. 201-208.
6. Кириченко В. І. Учнівське самоврядування у сучасному навчальному закладі / В. І. Кириченко, Г. Г. Ковганич // Бібліотечка превентивного виховання: [практико зорієнтований посібник]. – Харків : Точка, 2008. – 184 с.

7. Косенчук О. Г. Соціально-педагогічні умови формування лідерських якостей старшокласників у діяльності учнівського самоврядування: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Косенчук Ольга Геннадіївна; Ін-т пробл. виховання НАПН України. – К., 2013. – 20 с.
8. Костюченко А. А. Формирование социально-значимых качеств личности учащихся в условиях ученического самоуправления: автореф. дисс. на соис. уч. ст. канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Алла Александровна Костюченко. – Воронеж, 2010. – 30 с.
9. Петрочко Ж. В., Кириченко В. І. Окрилені Україною (тренінг з національно-патріотичного виховання): посіб. / Ж. В. Петрочко, В. І. Кириченко. – Ріне: О. Зень, 2017. – 257 с.
10. Приходько М. І. Учнівське самоврядування в сучасному вимірі: посібник / Микола Іванович Приходько. – Х. : Вид. група «Основа», 2008. – 176 с. (Б-ка журналу «Управління школою»; вип. 3 (63)).
11. Прутченков А. С. Развитие детского самоуправления через социально значимую деятельность / А. С. Прутченков // Внешкольник. Дополнительное образование. – 2006. – № 9. – С. 22-26.

2.3. Розвиток критичного мислення: кластери, методи і прийоми, тренінгові заняття

Наразі перед дитячими та молодіжними громадськими організаціями і об'єднаннями постає завдання виховати людину незалежну, вільну, здатну самостійно осмислювати явища навколишньої дійсності, відстоювати свою власну думку. У зв'язку з цим завдання нашого дослідження полягає в тому, щоб запропонувати для використання у діяльності громадських об'єднань учнівської молоді такі форми і методи роботи, які сприятимуть доповненню та розширенню вже існуючих практик.

Вважаємо за необхідне сконцентрувати увагу на запровадженні у практику дитячих об'єднань особистісно орієнтованих технологій розвитку критичного мислення. Саме цей аспект зараз набуває особливої актуальності у процесі виховання патріотизму в сучасних дітей.

Критичне мислення є необхідним за часів інтенсивних соціальних змін, коли неможливо діяти без постійного пристосування до нових політичних, економічних або інших обставин, без ефективного вирішення проблем, значна частина яких не передбачува-